

Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum i 2019

I 2019 var det 100 år siden, at Lensafsløsningsloven blev vedtaget. Det fik vidtrækkende konsekvenser for en lang række adelige slægter, som i kølvandet på loven blev nødsaget til at sælge deres godser, der for manges vedkommende havde været i familiens eje i mange generationer. Loven kom således på mange måder til at markere afslutningen på den fremtrædende samfundsrolle, som herregårdene havde haft gennem århundreder – såvel økonomisk som socialt og kulturelt. Alligevel står herregårdene og historien om dem i dag tilbage som en af grundstenene i vores

fælles danske kulturarv og identitet, og derfor havde Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum naturligvis fokus på loven og dens konsekvenser gennem hele året.

2019 var generelt et travlt år med mange aktiviteter og initiativer – både på de indre linjer og med de mange publikumsrettede aktiviteter, som såvel de knap 350.000 besøgende på www.danskeherregaarde.dk som de 94.698 gæster, der lagde vejen forbi Gammel Estrup, kunne nyde godt af. Året begyndte med et særligt godt tilbud til lokalområdet, idet man for en entrébilletts pris kunne erhverve sig et årskort til museet. Det benyttede rigtig mange sig af, og det betød, at museet allerede fra februar måned summede ekstra af liv og glade gæster. Af Den Nationale Brugerundersøgelse, som udføres af Rambøll for Slots- og Kulturstyrelsen, kan vi se, at det er lykkedes også at få mange nye førstegangsbesøgende, og kønsfordelingen er ændret, så der nu kommer lige så mange mænd som kvinder på museet. En glædelig udvikling, da museet prøver at ramme bredt.

Og ikke kun nye gæster fik øjnene op for Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum – museet blev

Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum påbegyndte i 2019 formidlingsprojektet Jagten på Fortiden, der skal hjælpe danskerne med at gå på opdagelse i deres lokale herregårdsområde. Projektet, der blandt andet er støttet af Nordea-fonden, løber i tre år og er etableret af Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

nemlig indstillet til en *European Museum Award* af europæiske kolleger i sommeren 2019.

Ferieaktiviteter og formidling for børn

I vinterferien inviterede greven og grevinden på Gammel Estrup til teselskab, hvor publikum kunne nyde 1700-tallets nye eksotiske drikke og håndmale deres eget porcelæn. I påsken var der fokus på håndværk, og børn og barnlige sjæle kunne folde sig ud som kunstnere i malerværkstedet. Desuden var der arrangeret en æggejagt, hvor publikum kunne gå på jagt efter æg med miniatureudgaver af herregårdens portrætter. De små portrætter kunne efterfølgende klistres ind i et lille samlehefte, sådan at publikum kunne få deres egen portrætsamling med sig hjem fra herregårdsbesøget. Sommerens børneaktiviteter tog udgangspunkt i temaet "Fine fornøjelser" med fokus på den arbejdsfri adelstands sommerlige fornøjelser under åben himmel. Publikum kunne her fordrive sommeren i Herregårdshaven med blandt andet minigolf, krocket, såning af blomster i Orangeriet, eller man kunne deltage i særlige familiespil og børneskattejagter bag murene på herregården. Efterårsferien stillede traditionen tro skarpt på herregårdene som selvforsynende enheder med æblemøsteri i Orangeriet, hvor publikum kunne moste æbler, de selv havde plukket i Gammel Estrups historiske æblehave. Der blev fremstillet mere end 800 liter æblemøst i efterårsferien, hvor man også kunne opleve husjomfruen sylte og henkoge havens råvarer.

Undervisning

I 2019 fortsatte Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum sin satsning på aktiviteter, forløb og

tilbud målrettet børn og unge, og museet oplevede en fortsat stigning i antallet af børn og unge, der deltog i museets undervisningstilbud og læringsaktiviteter.

Museet fik i 2019 støtte fra foreningen Intrafaces udviklingspulje og gennemførte på baggrund heraf i uge 49 et særligt samarbejde med Paderup Gymnasium, hvor gymnasieelever under titlen *Den guddommelige videnskab* deltog i et flerfagligt undervisningsforløb om videnskabelig erkendelse på museet. Eleverne arbejdede her innovativt og entreprenant på Gammel Estrup med udgangspunkt i fagene historie og fysik.

I 2019 deltog Gammel Estrup igen som besøgssted under satsningen *Kend dit land*, der udgår fra Slots- og Kulturstyrelsen, Børne- og undervisningsministeriet og Miljø- og Fødevareministeriet, hvor skoleelever over hele landet kan opleve de vigtigste seværdigheder og besøgssteder i Danmark. På Gammel Estrup kunne elever således blive klogere på for eksempel lighed og ulighed blandt herskab og tjenestefolk ved indgangen til forrige århundrede. Den nye viden blev naturligvis perspektiveret til elevernes egen hverdag og de ligheder og uligheder, der eksisterer i vore dages samfund.

Som en del af undervisningsarbejdet på museet indgik Gammel Estrup i 2019 i et pilot- partnerskab med Auning Skole og VIA University College – Lærerruddannelsen i Aarhus – om et forskningsprojekt, der søgte at afdække udbyttet af kontinuerlige læringsforløb for børn i specialtilbud på Gammel Estrup. Projektet viste et stort potentiale i forhold til museumsundervisningen for målgruppen med særligt fokus på de sociale og trivselsmæssige gevinster.

Året rundt var der aktiviteter for børn i alle skoleferier. I sommeren 2019 var der blandt andet minigolf på programmet, og museets formidlere havde etableret en bane rundt i Herregårdshaven. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Læring Norddjurs

Kulturtjenesteprojektet *Læring Norddjurs*, hvor Museum Østjylland, Norddjurs Skoletjeneste og Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum arbejder sammen om at styrke børnekulturen og den eksterne

læring i et 0-18-års perspektiv fortsatte i 2019. Som et led i projektet blev den årligt tilbagevendende begivenhed *Læringsmesse Norddjurs* afholdt på Museum Østjylland i Grenaa den 5. marts. Messen blev en stor succes med omkring 150 besøgende lærere og

pædagoger, der blev klogere på kommunens mange muligheder for eksterne læringsbesøg.

Læring Norddjurs stod desuden i 2019 bag en række arrangementer på tværs af institutioner og skoler i Norddjurs. Den 23. september afholdtes således *Drama på slottet*, hvor kommunens 3.-klasser indtog Gammel Estrup til et samarbejdsarrangement, hvor Norddjurs Kommune stod bag skuespil i Riddersalen, mens Det Grønne Museum, Museum Østjylland, Norddjurs Biblioteker, Kirkerne i Norddjurs, HATS og Norddjurs Skoletjeneste stod for en række spændende læringsaktiviteter på Gammel Estrup.

Den 30. september dannede Gammel Estrup ramme om et anderledes undervisningsarrangement, da *Læring Norddjurs* i samarbejde med Norddjurs Kommune arrangerede en demokratiworkshop målrettet elever i udskolingen på Auning Skole. Arrangementet var en del af *Kulturring Østjylland* og bestod af en rap-forestilling med kunstneren Per

3.-klasserne i Norddjurs indtog den 23. september Gammel Estrup til arrangementet Drama på slottet, hvor de mange glade elever fik sig en unik og ganske gratis kulturoplevelse. Målet var at få kulturen ud til kommunens børn og samtidig skabe opmærksomhed omkring de mange muligheder for åben skole-aktiviteter i den lokale natur og kultur i Norddjurs. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Vers, der satte eleverne ind i demokrati, medborgerskab og rettigheder førhen og i dag, inden eleverne selv skulle komme med bud på deres ønsker til fremtidens lokalsamfund.

Læring Norddjurs fortsatte desuden i 2019 med at udsende nyhedsbreve til alle, der beskæftiger sig med børn og læring i Norddjurs, for på den måde at synliggøre de mange spændende tiltag, der findes på området. I *Netværk for Kulturel Læring* gennemførtes desuden møder og kurser, hvor UngNorddjurs og Det Grønne Museum blandt andet bidrog med nye perspektiver på formidling for de ældste skoleelever i Norddjurs.

Jagten på Fortiden

2019 blev også året, hvor et nyt, stort og nationalt formidlings- og undervisningsprojekt blev opstartet takket være støtte fra Nordea-fonden, Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond og Norddjurs Kommune. Under titlen *Jagten på Fortiden* skal danskerne de næste tre år på opdagelse i deres lokale herregårdsområde gennem en række tiltag og begivenheder. På en ny hjemmeside kan skoler finde gratis undervisningsfilm, undervisningsforløb og inspiration til undervisningen i deres lokalområde. Projektet gennemføres i samarbejde med Film & TV Compagniet, der står bag undervisningsfilmene. Optagelserne til filmene foregik på Gammel Estrup samt en række øvrige herregårde i sommeren 2019 med stor hjælp fra frivillignetværket og andre statister, der levendegjorde herregårdshistorien foran kameraet. Den nye nationale og årligt tilbagevendende begivenhed *Herregårdenes Dag* blev også skudt fra start den 18. august som en del af projektet.

Den 2. marts var der på Gammel Estrup "Downton Abbey-eftermiddag" med afternoon tea i Riddersalen. Her fortalte museumsinspektør Marie Aaberg Andersen og seniorforsker ved Nationalmuseet Mikkel Venborg Pedersen om Mellemkrigstidens overklasse. Med Første Verdenskrig i frisk erindring var det svært at forsvare en luksuriøs tilværelse med tesaloner, jagtture og middagsselskaber på herregårdene. Og kvinderne ville lave andet end at klæde sig pænt på og blive giftet bort. Hvad stillede den "nye" mand op? Og hvordan ændrede dagligdagen sig for borgerskabet? Det fik de godt 50 deltagere svar på i løbet af dagen, der begyndte med en rundtur i Gammel Estrups mellemkrigsinteriører og Herregårdskøkken for at slutte med debat og overdådigt kagebord i Riddersalen. Det er ikke så sært, at arrangementet var udsolgt allerede før jul! Arrangementet var arrangeret af Gammel Estrup og Folkeuniversitetet som en del af Århundredets Festival 2019. Foto: Folkeuniversitetet, Aarhus.

Riddersalen på Gammel Estrup dannede den 30. september ramme om en demokratiworkshop for udskolingsklasserne på Auning Skole arrangeret af Kulturring Østjylland og Norddjurs Kommune. Rapperen Per Vers optrådte for eleverne med en freestyle om lighed, medbestemmelse og demokrati ud fra elevernes egne holdninger til fremtidens samfund. Auning Skole er partnerskabsskole med Gammel Estrup, og de mange glade elever fik en anderledes herregårdsoplevelse og nye perspektiver på demokratisk dannelse med sig hjem. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum er tovholder på Herregårdenes Dag, der finder sted hvert år den tredje søndag i august. Slotte og herregårde over hele landet åbnede med forskellige arrangementer, og på Gammel Estrup kunne man komme med på vandring i kulturmiljøet, smage herregårdshistorisk krebsesuppe og være med til krebsfangst i Alling Å.
Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Arrangementer og events

Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum stod året igennem bag en lang række arrangementer og events. I marts afholdt museet et unikt eftermiddagsarrangement a la Downton Abbey i Riddersalen, hvor debat blev kombineret med afternoon tea til stor fornøjelse for de mange deltagere. Arrangementet var en del af Folkeuniversitetets *Århundredets Festival*, som i 2018 havde temaet "Mellemtiden" (Mellemløbetiden).

Senere på foråret bød museet indenfor til *Mors Dag* med "gratis kaffe til mor" – en hyggelig tradition, hvor gæsterne får mulighed for at forkæle mødre i familien og samtidig være sammen som familie i herregårdens smukke rammer. Gammel Estrup inviterede også til *Museernes Dag*, som var et fælles initiativ fra de midtjyske museer med gratis adgang og fokus på den gode historie. Museet inviterede således på omvisninger med fokus på den sidste greves tid på herregården og historien om *Ræv på lur* – et maleri, som museet erhvervede i 2019, og som kom til at hænge i udstillingen *Moderne Tider*. I forbindelse med de lokale *ELRO-dage*, som arrangeres af ELRO Fonden, fik Gammel Estrup også mulighed for at invitere gratis indenfor i en weekend i maj, og det gjorde museet med en række gratis omvisninger og kaffe på kanden til de mange besøgende.

I løbet af foråret afholdtes også en række arrangementer udendørs. Blandt andet inviterede museet til 1. maj med kulturhistorisk vandring i herregårdsskoven, hvor fokus blev rettet på herregårdens arbejdere – den glemte arbejderklasse på landet. Der blev også arrangeret en kulturhistorisk cykeltur med fokus på herregårde i samarbejde med Norddjurs Kommune,

Omkring 2.500 besøgende lagde vejen forbi Gammel Estrups 1700-talsfestival, der i 2019 havde temaet "pragt, position og parykker". Festivalen engagerer over 100 frivillige i alle aldre. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Der er en helt særlig stemning på Allehelgensaften, den 31. oktober. Her inviterer Gammel Estrup indenfor i mørket, og man kan opleve stuer og sale i stearinlysens skær. Hvis man tør, kan man besøge kælderen under den gamle herregård – turen ender i Herregårdskøkkenet, hvor der serveres den berømte "Gammel Estrup æblekage". Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

og Broholmerselskabets Jyllands-afdeling afholdt en hundestilling i herregårdshaven med over 20 af de store broholmerhunde, som oprindeligt stammer fra herregården *Broholm* på Fyn. Den 16. maj gik bukkejagten ind, og traditionen tro forsamledes en række lokale jægere til *Jagtdag* med bukkeetræf på Gammel Estrup, hvor der var mulighed for at beundre de nedlagte dyr, udveksle jagthistorier og få sig en dram til tonerne af Auning Jagtforenings jagthornsblæsere.

Sommeren og højsæsonen blev som altid skudt i gang med *1700-talsfestivalen*. I 2019 var temaet "pragt, position og parykker", og publikum kunne møde både høj og lav i form af adelsfolk og bønder. Man kunne besøge grever og grevinder i herregårdens sale og gemakker, på promenade i parken og til teselskab under åben himmel, hvor der også var særlige balletopvisninger med yndige balletbørn fra Ballet Akademiet i Aarhus. I Borggården kunne man opleve bøndernes marked, hvor man både kunne se gamle håndværksteknikker demonstreret og købe varer med hjem. Der blev også solgt overgæret øl, bålstegte pølser og pandekager, og gøglere og musikanter underholdt de mange glade gæster i løbet af de to dage, festivalen varede. Gøglerne måtte sågar op at underholde i køen ved billetsalget, for *1700-talsfestivalen* havde det højeste besøgstal i ti år – til stor glæde for både museet og de mange frivillige, der er med til at få festivalen til at lykkes år efter år.

Sensommeren bød for første gang på temadagen *Herregårdens Dag*, hvor man kunne blive klogere på den invasive signalkrebs, der lever i voldgraven og Alling Å-systemet, samt smage historiske retter med krebs. Vi ved, at krebs har været serveret på herregårdene på forskellige tidspunkter i historien;

for eksempel blev der i 1766 indkøbt 1.000 krebs til det herskabelige køkken på herregården *Ulstrup*, og omkring år 1900 serverede man krebsesuppe i forbindelse med efterårets store jagtselskaber. *Herregårdens Dag* er et landsdækkende initiativ, som Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum står bag. Det har længe været et ønske fra museet at etablere en samlende national begivenhed omkring de godt 730 danske herregårde, og det lykkedes i 2019, hvor over 30 slotte og herregårde var med til at åbne dørene til hovedhuse, haver og parker og dermed sætte fokus på herregårdens glemte kulturarv! *Herregårdens Dag* løb af stabelen den tredje søndag i august, og målsætningen er, at dagen skal blive en årligt tilbagevendende begivenhed, som man kender det fra for eksempel den hollandske *Day of the Castle*.

I løbet af sommeren afholdt Auning Kirke og Fausing Kirke forskellige *gudstjenester* og aktiviteter i Gammel Estrups kapel, ligesom Randers Kammerorkester traditionen tro afholdt *kammerkoncert* for fulde huse i Riddersalen, og Gammel Estrup og nabomuseet Det Grønne Museum dannede også i 2019 ramme om en traditionel *Hubertusjagt*. I efteråret var Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum desuden vært ved en velbesøgt *foredragsrække om Lensafløsningen*. I anledning af 100-året for Lensafsløsningsloven af 1919 havde museet igennem hele 2019 særligt fokus på denne for herregårdene skelsættende lov og dens konsekvenser for godsejere såvel som danskere i almindelighed. Ud over foredragsrækken åbnede museet i efteråret udstillingen *Den forsvundne skat* med fokus på de genstande, som Gammel Estrup afhændede som følge af Lens-

afløsningsloven, ligesom årets *Herregårdshistorie* rummede et særligt fagfællebedømt tema om Lens-afløsningen.

Efterårets publikumssucces var som vanligt *Allehelgensaften*, den 31. oktober. Allehelgensaften har været afholdt på Gammel Estrup i snart 20 år, og arrangementet oplever stigende popularitet, i takt med at Halloween vinder frem som tradition i Danmark. Museet bruger denne aften til at fortælle spøgelseshistorier fra Gammel Estrup og andre slotte og herregårde, og der stilles skarpt på den overtro, som herskede på landet før i tiden. Til stor glæde for museet lykkes det med denne begivenhed at tiltrække et anderledes publikum end det traditionelle museums publikum, og museet kan som oftest melde ud solgt af de 1.000 billetter allerede i midten af oktober måned.

Året sluttede med *Jul på Gammel Estrup*, som bød på juleudstillingen *Jul for herskab og tjenestefolk* med pyntede stuer og sale i hele julemåneden. I alle fire adventsweekender var der aktiviteter for både børn og voksne, hvor man kunne være med til klejnekøgeri og bageværksted, juleklip og juletræsdans. De lokale Lions Club-kvinder "Svanerne" solgte juletræer og julepynt, mens Auning Spejderne stod for æbleskivesalg i Orangerierne. I to weekender var der særligt fokus på julesul, og man kunne følge arbejdet med at tilberede grisen i Herregårdskøkkenet. Der var også en særlig julegudstjeneste med julefejring i den sidste adventsweekend, og museet gentog succesen med at holde åbent mellem jul og nytår for de mange, som trængte til at strække benene og komme på en familietur efter juledagene. Julen er i højere og højere grad blevet en højsæson

for museet, der oplever stor opbakning og positiv feedback fra gæsterne.

Året rundt kunne publikum møde museets dygtige frivillige i sygruppen, havegruppen, blomstergruppen og skovarbejdergruppen, og ved alle arrangementer, ferieaktiviteter og andre formidlingsbegivenheder kunne man købe frisk kaffe og hjemmebagt kage fremstillet af køkkengruppens ihærdige frivillige på det store komfur i Herregårdskøkkenet. Ved arrangementer og events hjælper et væld af frivillige med alt fra levendegørelse og markedsføring til rengøring og praktisk arbejde. Frivillige hjælper også museet med at lave omvisninger og gå brandvagt, og museet er i det hele taget meget taknemmelige for, at så mange mennesker vil hjælpe og på den måde år efter år sikre et bredt og varieret formidlingsstilbud til museets mange gæster.

Ud over arrangementerne på Gammel Estrup var museet flere gange i løbet af året repræsenteret uden for herregårdens mure i forbindelse med messer og lignende. Således var museet med, da den store *Ferie for Alle*-messe blev afholdt i Herning i februar måned, hvor omkring 60.000 mennesker lægger vejen forbi over tre dage. Ligeledes var Gammel Estrup med, da der blev holdt *Landbrugsmesse* på nabomuseet Det Grønne Museum i forsommeren, og senere på sommeren var Gammel Estrup til stede på *Kulturmødet på Mors*. Museets forskere fra Dansk Center for Herregårdsforskning samt formidlere fra skoletjenesten og medarbejdere i kommunikationsafdelingen er i stigende grad ude i landet med foredrag, faglige indlæg og markedsføringsfremstød, som er med til at cementere museets rolle som hele Danmarks Herregårdsmuseum.

"Det er ikke rigtig jul, for man har været på Gammel Estrup". Sådan har mange gæster det, og museet har derfor oplevet en stigning i besøgende til jul gennem de senere år. Det er også blevet en god tradition at afholde en julegudstjeneste anno 1918, der afsluttes med juletræsdans i Riddersalen. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Udstillinger

I påsken 2019 åbnede en lille *særudstilling om herregårdens håndværkere*. Fokus var på 1700-tallet, hvor museet har et godt kendskab til flere af de hånd-

værkere, der har haft en længere tilknytning til Gammel Estrup. Det var blandt andre maleren Christian Ulrich Milan og snedkeren Søren Jensen. Sporene efter dem findes stadig i herregårdens sale og stuer,

og da museet desuden havde fået mulighed for at udstille et indlånt chatol hen over påsken, var det oplagt at benytte lejligheden til at formidle nyttig, men ofte glemt viden om de gamle håndværksfag; malerfaget, snedkerfaget, stukkatørfaget med flere andre. Det er nemlig de færreste af museets gæster, som i forbindelse med deres besøg tænker på de mange mennesker, der skabte herregårdens smukke interiører for ikke at tale om det samlede imponerende bygningsværk! I tilknytning til fortællingen om herregårdens håndværkere kunne man i Røde Stuen følge en lille film om en moderne konservators arbejde med at ådre – det vil sige at male en form for kunstige årer på – en bordplade som eksempel på, at de gamle håndværksteknikker endnu i dag spiller en stor rolle i restaureringen af gamle og bevaringsværdige huse. Margrethe og Johs. F. la Cours Fond havde ydet værdifuld støtte til udstillingen.

Midt på sommeren åbnede museet et såkaldt *vin- og ferskenhus*. Den slags drivhuse var omkring forrige århundredeskifte almindelige på herregårdene. De forsynede husholdningen med frugt og grønt og fungerede samtidig som statussymbol – dengang var det

nemlig ikke enhver forundt at spise ferskner om vinteren i det kolde nordlige Danmark. Også på Gammel Estrup har der tidligere været flere forskellige drivhuse. De fleste blev imidlertid revet ned i løbet af første halvdel af 1900-tallet på grund af funktionstømning og vedligeholdelsesudgifter. Heldigvis eksisterer der flere fotografier af disse huse, ligesom der er bevaret kildemateriale – dels om havens ansatte (og dermed de folk, som passede drivhusene), dels om indhold, reparationer og omfattende vedligeholdelsesarbejder på husene. Genopførelsen af vin- og ferskenhuset på Gammel Estrup bygger således på originalt materiale kombineret med viden fra bevarede huse på andre, sammenlignelige herregårde i Danmark. Etableringen af det historiske drivhus var mulig gjort takket være betydelig støtte fra C.A.C. Fonden, GBHF, Augustinus Fonden, Henny og Johan Richters Fond, Foreningen PlanDanmark og Lemvig-Müller Fonden.

Genetableringen af vin- og ferskenhuset i Gammel Estrups have var en del af en større helhedsplan for haven og udearealernes restaurering, fornyelse og nyformidling. Året igennem registrerede museet således alle træer i museets kulturmiljø og fik udarbejdet en plejeplan, der skal genetablere områdets beplantning, så det samlede kulturmiljø genfinder sin bevaringsmæssige helhed. Endnu et led i gennemførelsen og synliggørelsen af denne plan var åbningen af en *særudstilling om europæiske herregårdshaver* i Orangerierne i juli. Udstillingen åbnede samme dag som vin- og ferskenhuset og omfattede formidling af 16 forskellige europæiske haver. Fra Danmark var haverne på *Clausholm*, *Bregentved*, *Næsseslottet* og *Gisselfeld* repræsenteret. Anledningen til udstillingen var 25-året for afholdelsen af det europæiske

I august deltog Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum i Kulturmodet på Mors, hvor museet præsenterede det nationale formidlings- og undervisningsprojekt Jagten på Fortiden, der skal få flere danskere på opdagelse i Herregårdenes hemmeligheder, og som er støttet af Nordea-fonden. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Sommerens særudstilling om herregårdshaver var en vandrestilling og omfattede haver fra 16 forskellige europæiske lande, heriblandt Danmark. Haven Quinta Real de Caxias ved Lissabons kyst er anlagt i barokstil i anden halvdel af 1700-tallet og betragtes af mange som et mønstereksempel på portugisisk havekunst. Den formelle have er designet med geometriske proportioner, og i centrum ligger fire damme udsmykket med skulpturgrupper, der repræsenterer de fire årstider, som sammen med formklippede buksbom skildrer tiden: månederne, dagene, timerne samt dyrekredsen. Haven blev anlagt af den portugisiske kongefamilie som en supplerende have til kongeslottet inde i landet. Caxias var et landsted, hvor de kunne være ved havet med udsigt til horisonten over Atlanterhavet og udmundingen af Tagus-flodens delta. Foto: Wikimedia Commons (Applefogia).

kulturarvsår for historiske haver, og udstillingens ankermand var landskabsarkitekt Rodrigo Dias fra universitetet i Lissabon, som museet har tæt kontakt med via det internationale netværk *ENCOUNTER* (European Network for Country House and Estate Research). Ud over de danske haver var der naturligvis også fokus på flere forskellige udenlandske haver.

Som beskrevet i indledningen var det i 2019 100 år siden, at Lensafsløsningsloven blev vedtaget, og museet havde i den anledning produceret særudstillingen *Jagten på den forsvundne skat* med fokus på de kunstværker og kostbare historiske genstande, der forsvandt fra Gammel Estrup i første fjerdedel af 1900-tallet som en konsekvens af loven. Til lejligheden havde museet fået lov at (gen)indlåne et udvalg af disse genstande, som for størstedelens vedkommende var endt på nogle af landet store nationale museer; Frederiksborg, Nationalmuseet og Designmuseum Danmark. Blandt de genstande, som museet fik hjem igen for en kort stund, var et fornemt kinesisk lakskab, der til daglig står på Nationalmuseet. Skabet, som blev "spottet" som nationalt klenodie allerede i 1921 af statens udsendte, Otto Andrup (1883-1953), fik lov til at blive stående på Gammel Estrup til den sidste grevs død i 1926. Herefter blev skabet sendt til Nationalmuseet som afløsning for den skattefrihed, som grevskabet havde haft gennem århundreder. Det fine skab skulle qua sin nationale betydning som værdifuld, fælles kulturarv fremover udstilles i København, så det kunne komme alle borgere i landet til gode. Det fine skab er imponerende i kraft af sin høje kvalitet, der kommer til udtryk i den smukt forarbejdede overflade og det fine lakarbejde, men også i kraft af sin størrelse og

relative sjældenhed. Alt i alt er det en fortrinlig repræsentant for Danmarks fascination af – og handel med – Kina i 1600- og 1700-årene, og vurderingen af skabet som "værdifuld kulturarv" var således helt på sin plads. På museet glædede alle – så vel brugere som ansatte – sig over, at skabet og de øvrige genstande var hjemme for en stund. Udstillingen, der fortsætter hen over årsskiftet til påsken 2020, var støttet af Arne V. Schleschs Fond, Inge og Asker Larsens Fond til støtte af almennyttige formål, Brebølfonden og Nørsgaard Teknik A/S.

Naturligvis åbnede museet også sin traditionelle juleudstilling den første weekend i advent. Til lejligheden havde museets frivillige blomstergruppe udsmykket hele udstillingsarealet under kyndig faglig vejledning af museumsinspektør Marie Andersen. Julen på Gammel Estrup tager hvert år sit udgangspunkt i jul på herregården anno 1918. Det var tiden efter afslutningen af Første Verdenskrig og inden Lensafsløsningslovens vedtagelse i oktober 1919. Alt åndede således fred og idyl på Gammel Estrup, hvor greven gjorde klar til julefesten i Spisestuen og Riddersalen, mens husjomfruen, Ottilie Olesen, og køkkenpigerne havde travlt ved brændekomfuret i det store køkken i vestfløjens stueetage. For godt 100 år siden var julen en travl tid. Dog på en lidt anden måde end i dag, idet man havde liggende gæster i lang tid, fra lillejuleaften til helligtrekonger, og skulle sørge for mad, overnatning og underholdning til husets almindelige beboere og det store rykind af julegæster. Al mad var naturligvis hjemmelavet og fremstillet fra bunden af de tjenende ånder i køkken, fadbud, kælder og avlsbygninger. Juleforberedelserne i 1918 bestod således af et omfattende arbejde, der ofte startede allerede i

Gammel Estrup åbnede sit helt eget skatkammer i forbindelse med efterårsferien. Som følge af den såkaldte Lensafsløsningslov af 1919 forsvandt en række genstande fra Gammel Estrup. Disse genstande blev opsporet og hjemlånt til en særudstilling i 2019. Kobbergrøder og -pander fra 1700-tallet, udlånt fra Nationalmuseet. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

november (med slagting af julegrisen og fremstilling af peberkagedejen, der skulle ligge i 14 dage, før den blev bagt). Det er denne spændende fortælling og

stemningsfulde oplevelse, som museet inviterer de besøgende til at opleve i hele december måned. Her kan man få lov til at se, hvordan man bagte brunka-

ger, vaniljekranse og sirupskage til juledagene, eller man kan se medisteren, rullepølsen og frikadellerne blive stegt og måske endda få lov til at smage, hvis man da ikke har fået lyst til at købe sin frokost og spise den i Folkestuen til en kold øl fra museumsbutikken. Satsningen på jul er bygget op over mange år, og museets ansatte, frivillige, studerende og praktikanter havde således også i 2019 gjort et stort forbedrende arbejde, der heldigvis udmøntede sig i ekstra mange besøgende i julen, hvor især weekender og dagene mellem jul og nytår var velbesøgte.

Udgivelser

I slutningen af maj måned kunne museet med stor glæde og stolthed fejre lancering af bogen *Estate Landscapes in northern Europe*. Bogen er et særdeles synligt formidlingsresultat af museets og forskningscentrets intensive arbejde med herregårde og slottes europæiske kulturarv via det internationale netværk *ENCOUNTER* (European Network for Country House and Estate Research).

Over hele Europa kører mange mennesker gennem landskaber markeret af hospitaler, fattighuse og milestenen, der engang hørte til en nærliggende herregård, eller de bor måske endda i et hus bygget af en gods-ejer til herregårdens arbejdere. Sjældent tænker man dog på landskabet som et resultat af livet på en lokal herregård. Og selvom det europæiske herregårdslandskab gennem tiden har udviklet sig forskelligt, så rummer det også fælles interessante lighedspunkter. Herunder ikke blot via herregårdenes placering i – og dermed massive påvirkning af – landskabet over hele Europa. Kulturarvens beliggenhed i landzonerne kan dermed på sigt være med til at nuancere og kvalifi-

cere debatten om, hvad man nationalt og internationalt stiller op med landzonernes affolkning. Der er brug for nye fællesskaber og for at tale alle dele af landområderne op, så man kan lære af historien og bruge den konstruktivt til at skabe de nødvendige nye fællesskaber og netværk. Bogen, der er udgivet i samarbejde med Aarhus University Press, er støttet af Lillian og Dan Finks Fond, Aarhus Universitets Forskningsfond, NOS-HS og University of York.

Endnu en bog så dagens lys i 2019. Traditionen tro udgav museet den første weekend i advent et nyt nummer i bogserien *Herregårdshistorie*. Bogen, der er udkommet siden 2006 – og alle årene takket være værdifuld økonomisk støtte fra Fabrikant Albert Nielsens og Hustru Anna Nielsens Fond – har gennemgået en markant udvikling over de sidste par år. Dels er der indført et tema, hvis artikler bliver bedømt af fagfæller. Dels har bogen i samme periode fået hardback og er kommet i Det Kongelige Biblioteks artikeldatabase. Den bredt formidlende linje, som alle årene har været bogens adelsmærke, fastholdes naturligvis fortsat, idet såvel temasektionen som de artikler, der ikke indgår i det fælles fagfællebedømte tema, så vidt muligt skrives, så den flydende og letlæste karakter fastholdes. Grundforskning om slotte og herregårde må jo meget gerne være spændende og lettilgængelig – også selvom den bagvedliggende forskning måske er kompliceret og har mange ”mellemregninger”. 2019-udgaven havde naturligvis et tema om Lensafsløsningsloven, da loven var skelsættende, og 100-året dermed værd at dvæle ved og markere for eftertiden. Læs selv videre i bogen, og bliv klogere på en markant samfundsændring, som altså trådte i kraft for 100 år siden. Ud over dette

Overstaldmester Jørgen Scheels (1728-1786) forbrug undersøges i forskningsprojektet Hverdagsforbrug og luksusvarer på Gammel Estrup i 1700-årene. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

tema indeholder bogen også artikler om værnemagten's beslaglæggelser af herregårde, indsamlingsprojektet *Mit Gammel Estrup* og kaniner på slotte og herregårde med meget mere. Fabrikant Albert Niel-

sens og Hustru Anna Nielsens Fond støttede tillige med Brehølfonden dette års udgivelse.

Forskning og undersøgelser

Den 11. april 2019 forsvarede Rasmus Skovgaard Jakobsen med ære sin ph.d.-afhandling *Adel mellem Gud og folk efter reformationen. Adelsvældens øvrighedsideologi belyst gennem de publicerede ligprædikener* på Aarhus Universitet. Hermed blev sat et flot punktum for et originalt forskningsprojekt, der via en kombination af adels- og reformationsforskning belyste den danske adels rolle i samfundet og som øvrighed i 1500-/1600-tallets Danmark. Rasmus Skovgaard Jakobsens forskning har således gjort os klogere på ikke bare den adelige gruppe i dens absolutte storhedstid, men også bredere på mønstre i magtlegitimering og på de lutherske idéers vej ind i det danske samfund i praksis. Dansk Center for Herregårdsforskning har i samarbejdet med Aarhus Universitet i perioden 2014-2019 og var støttet af Aage og Johanne Louis-Hansens Fond.

Dansk Center for Herregårdsforskning fik også set et nyt forskningsprojekt tage form i 2019, hvor projektet *Hverdagsforbrug og luksusvarer på Gammel Estrup i 1700-årene* blev udført. Forskningen blev gennemført af Kristine Dyrmann, videnskabelig medarbejder ved centeret og ph.d.-stipendiat ved Aarhus Universitet, med støtte fra Spar Nord Fonden, Norddjurs Kommune og Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond. I projektet udforskede Kristine

Dyrmann således samspillet mellem statusforbrug og hverdagsudgifter på 1700-tallets herregård. Det daværende grevepar, Jørgen Scheel og Charlotte Louise von Plessen, ejede adskillige herregårde i Jylland og et bypalæ i København, hvor de var en del af inderkredsen hos kongefamilien og hoffet på *Christiansborg* i 1760'erne og 1770'erne. Et helt enestående kildemateriale, bestående af greveparrets kvitteringer for alt fra silkebånd og madeira til ombygninger på herregården, har via forskningsprojektet bragt fantastisk ny viden med sig og bragt os tæt på greveparret – og deres ansatte – til både hverdag og fest, på herregården og i byen. Projektet har således bidraget til at give os en større forståelse af forbruget som et led i greveparrets dobbelte optræden som både elite på landet og hoffolk i hovedstaden. Samtidig gav projektet en unik mulighed for at indfange det underliggende maskineri i den fornemme livsstil, herunder samspillet mellem herskab og tjenestefolk. Resultaterne af Kristine Dyrmanns forskning vil i løbet af 2020 blive omsat til en række formidlingstiltag, der spænder over alt fra forskningsartikler til rekonstruktioner af de klædedragter, som blev indkøbt til fortidens herregårdsmiljø til ekvipering af grever, lakajer, kuske og køkkendrenge.

I 2019 fortsatte også ph.d.-studerende Kasper Steinfeldt Tipsmark via sit ph.d.-projekt ved Aarhus Universitet om hestens kulturhistorie og rolle i renæssancens hofmiljø med titlen *Tidligmoderne turneringer: Equin kultur og hestens rolle ved Christian 4.s hof 1588-1648* sit samarbejde med Dansk Center for Herregårdsforskning. Mens projektets hovedfokus retter sig mod hoffet og dets funktioner, spiller den uadskillelige sammenhæng med perio-

Dansk Center for Herregårdsforskning står bag bogen *Estate Landscapes in northern Europe*, som blev lanceret på Gammel Estrup den 29. maj. Bogen har bidrag fra forskere fra seks nordeuropæiske lande og er udgivet af Aarhus Universitetsforlag. Her ses medredaktør Kristine Dyrmann med bogen. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

dens adelstand og dennes indflydelse og ageren ved og uden for hoffet en stor rolle for projektet. Hesten bringes her i spil som en central identitetsmarkør og som standssymbol for samfundets elite ud over sin

rolle som praktisk instrument i datidens samfund og ikke mindst elitemiljøer. Gennem projektet betragtes dermed hestens mange roller som en forståelsesmæssig indgangsvinkel til periodens magt- og civilisationsprocesser.

Forskningsformidling

Forskningscenteret har i 2019 formidlet herregårdsforskningen via en række forskellige platforme og til forskellige målgrupper. Den store hjemmeside og database www.danskeherregaarde.dk blev tæt på årsskiftet 2018/19 genudgivet i en ny og bedre version med en højere grad af brugervenlighed samt en tematisk opbygget flade med artikler om forskellige aspekter af herregårdshistorien til supplement af beskrivelserne af de over 700 danske herregårde. Efter et år med den nye www.danskeherregaarde.dk kan centeret med glæde konstatere, at siden – som tidligere nævnt – blev den ultimative højdespringer med 347.000 besøg i 2019. Det var vel at mærke besøg, hvor det enkelte varede mere end fem minutter ad gangen, og de positive tilbagemeldinger generelt var mange. Udviklingsarbejdet med denne side samt centerets øvrige digitale platforme og visioner fortsætter med uformindsket styrke. Centerets formidlingsmedarbejder Søren Broberg Knudsen har således i det forgangne år forbedret og udvidet siden med billed- og tekstindhold som et led i den løbende udvikling af denne platform som den førende indgang til viden om alle herregårde i hele Danmark. En satsning, som fortsættes ufortrødent i de kommende år både med henblik på nye og bedre landsdækkende tilbud til de mange brugere og på optimering og udnyttelse af denne enestående sam-

ling af viden til yderligere forsknings- og formidlingsformål.

Centeret støtter hvert år videnskabsfestivalen *Forskningens Døgn*, der har som målsætning at formidle forskning til den danske befolkning, og også i år bidrog forskningscenteret med et arrangement. Den 26. april blev der således budt velkommen til *herregilde* i herregården Gammel Estrups stemningsfulde renessancesal. Med inspiration fra Renæssancens madkultur havde kok Niels Seidelin Petersen tilberedt en femretters menu, som aftenens gæster fik serveret, mens to af centerets forskere, ph.d. Rasmus Skovgaard Jakobsen og ph.d.-stipendiat Kasper Steinfeldt Tipsmark, fortalte om adelen i Renæssancen og periodens umådeholdne drikkekultur. De to forskere havde ikke mindst fokus på drikkekulturen ved Christian den 4.s hof og i ritualiserede fællesskaber mellem adelige mænd, ligesom de også introducerede aftenens deltagere til historieforskningens viden om kost, drikke og måltidskultur i 1500/1600-tallet. Arrangementet var støttet af Uddannelses- og Forskningsministeriet.

Den 18. maj drog Kasper Steinfeldt Tipsmark og Søren Broberg Knudsen ud på tur med en forsamling af interesserede ekskursionsdeltagere. Turen gik til Sjælland og de to skoler *Sorø Akademi* og *Herlufsholm*. Begge skoler er ofte forbundet med stor fascination og har gennem tiden været skoler for adelstandens børn og samfundets elite, men også for sønner og døtre af den bredere befolkning. På turen formidledes historien om en historisk elites opdragelse og om, hvordan både *Sorø Akademi* og *Herlufsholm* fungerede som forberedende uddannelsesinstitutioner for herregårdens adelige sønners fremtidige

Dansk Center for Herregårdsforskning arrangerede som et led i forskningsfestivalen Forskningens Døgn en fabelagtig aften, hvor man kunne være med til et ægte herregilde, som man afholdt det i Renæssancen. Her blev gæsterne inviteret indenfor i renessancesalen Fruerstuen på Gammel Estrup til et måltid lækker mad med tilhørende drikkevarer inspireret af Renæssancen, mens der blev fortalt om tidens drikkekultur. Her ses aftenens tjenerstab og de to foredragsholdere Kasper Steinfeldt Tipsmark (nummer fire fra venstre) og Rasmus Skovgaard Jakobsen (yderst til højre). Foto: Dansk Center for Herregårdsforskning.

Herregårdsforskningen rykkede østpå, da Dansk Center for Herregårdsforskning inviterede på guidet tur til de fascinerende adelige skoler Sorø Akademi og Herlufsholm. Skolerne har deres udspring som middelalderlige klostre, men blev begge i 1500-tallet oprettet som skoler for adelens og borgerskabets børn. Gennem århundreder har skolerne uddannet mange af de danske herregårdsejere som et led i den adelige dannelse. Foto: Hans Henrik Tholstrup.

færden, mens de også var steder, hvor der blev skabt netværk og venskaber for livet.

Dansk Center for Herregårdsforskning har i løbet af hele 2019 via sit samarbejde med projektet *Trap Danmark* været leverandør af det omfattende bogværks mange herregårdsbeskrivelser. Centerets personale har således forfattet en lang række præsentationer af danske herregårde, der vil udkomme i værkets forskellige kommunebeskrivelser fremover.

Herregårdshistorien og centerets arbejde blev endvidere formidlet via en række foredrag og oplæg i både faglige og populære kredse gennem 2019, ligesom centerets personale også har formidlet herregårdsforskningen gennem en række publikationer. Den 29. november udkom det 15. bind i antologien *Herregårdshistorie* med en fagfællebedømt sektion, der samlede artikler om Lensafløsningsloven i anledning af 100-året for vedtagelsen af Lensafløsningsloven, der sammen med øvrige reformer i perioden medvirkede til omfordelingen af jordejendom i Danmark. Bogen sætter dermed fokus på en periode, der efterfølgende er kommet til at symbolisere et endeligt for de største godser som samfundshjørnesten i Danmark. Sektionen var redigeret og sammensat af centerets Kristine Dyrmann og Signe Boeskov.

Forskningsnetværk og -samarbejde

Netværk og internationalt samarbejde er et arbejds- og udviklingsområde, der er vokset for centeret med årene. Forskningscenteret er i sin organisation et tværfagligt projekt, og det har siden begyndelsen været et mål at fremme samarbejdet om herregårdsforskningen på tværs af fag, sektorer og landegrænser. Centeret har derfor gennem årene placeret sig

centralt i de uformelle netværk og forbindelser inden for forskningsområdet og forsøgt at fremme en infrastruktur i netværkene og påtage sig en sekretariatsfunktion, der kan styrke kommunikationen og sikre distribution af nyttig viden i relevante fora.

Det Nordiske Netværk for Slots- og Herregårdsforskning er således et velfungerende forum, der deler forskningsresultater og nyheder og har mødet på skift i Finland, Norge, Sverige og Danmark årligt omkring konferencen *Nordisk Slots- og Herregårdssymposium* siden 1999. Dansk Center for Herregårdsforskning havde den store fornøjelse at være vært for symposiet i 2019 og blev endnu en gang bekræftet i den vigtige rolle, netværket spiller i forhold til at danne fælles front mellem universiteter og museer i Norden samt ikke mindst at sætte herregårdene på en fælles nordisk dagsorden. Temaet for årets symposium var 1700-tallets nordiske slotte og herregårde. Det blev afholdt på Slotsholmen i Rigsarkivets Harsdorffsal – i hjertet af København og helt tæt på Enevældens politiske magtcenter. Symposiets oplægsholdere undersøgte 1700-tallets slotte, herregårde og landsteder inden for emnerne "Hus, have og kulturlandskab", "Ret og administration på godset" og "Herregård, køn og politik". Herunder blev det blandt andet belyst, hvordan magten under Enevælden i højere grad end tidligere blev centraliseret i Nordens residenshovedstæder, og hvordan adel og godsejere hermed opholdt sig på gårde, i palæer og på landsteder i eller nær kongemagtens og hoffelivets storbyer. Både Kristine Dyrmann og Søren Broberg Knudsen bidrog med henholdsvis oplægget "Hvad er landlivet i et hofs nærhed?" og "Godgørende godsejere – Fattighjælp på landet i 1700-tallet". 64

herregårdseksperter fra de nordiske lande deltog i symposiet, der blev afholdt over tre dage, og som ud over den teoretiske del bestående af foredrag og debat også indeholdt studieture til danske slotte og herregårde, der afspejlede symposiets tema. Dermed skabte symposiet rammerne for et frugtbart samspil mellem faglig debat og mødet med de fysiske kulturmiljøer. Ligeledes gav det forskere fra forskellige faglige discipliner og lande mulighed for sammen at mødes og undersøge de historiske miljøer. Arrangementet var støttet af A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal, Den Ingwersenske Fond, Letterstedtska föreningen og Slots- og Kulturstyrelsen.

I 2015 blev der gjort en stor landvinding inden for centerets arbejde for netværk og internationalt samarbejde, da *European Network for Country House and Estate Research* (ENCOUNTER) blev grundlagt ved en international konference på Gammel Estrup. Formålet med netværket er at danne europæiske partnerskaber mellem universiteter, museer og andre kulturinstitutioner, der deler en faglig interesse i godsernes og herregårdenes fortid og nutid. Netværket ledes af en styregruppe med seks medlemmer fra universiteter og museer i England, Tyskland, Holland, Norge, Sverige og Danmark og er forankret ved formandspost og sekretariatsfunktion i Dansk Center for Herregårdsforskning. Dertil kommer en stor medlemsskare af forskere og institutioner med faglig interesse i de europæiske herregårde i 15 forskellige lande – fortrinsvis fra Nordeuropa.

2019 blev året, hvor ENCOUNTER nåede den store milepæl at udgive sin første store fælles publikation, nemlig den fagfællebedømte antologi *Estate*

Landscapes in northern Europe ved Aarhus Universitetsforlag. Bogen præsenterer det første samlede studie af herregården som faktor i udformningen af landskaber og samfund på tværs af landegrænser i de nordeuropæiske regioner i løbet af de sidste fem århundreder. Publikationen samler bidrag fra herregårdsforskere i seks forskellige lande, og det store arbejde med at redigere og indramme de mange nye erkendelser, som bogen har bragt med sig, er udført i samarbejde mellem University of York ved Dr. Jonathan Finch og Dansk Center for Herregårdsforskning ved ph.d.-stipendiat Kristine Dyrmann og ph.d. Mikael Frausing. Bogen blev nomineret til 2020-uddelingen af den internationale pris *PROSE Awards* (Association of American Publishers Awards for Professional and Scholarly Excellence). Publikationen udkom med støtte fra Joint Committee for Nordic Research Councils in the Social Sciences and Humanities (NOS-HS), University of York, Aarhus Universitets Forskningsfond og Lillian og Dan Finks Fond.

Ud over den løbende udveksling af nyheder og erfaringer via netværkets platforme har ENCOUNTER i 2019 afholdt en række styregruppemøder samt til konferencebegivenheder. Således mødtes medlemmer af netværket allerede i maj på Universitöt Tübingen til et seminar om godsregnskabers mange muligheder som kildemateriale i herregårdsforskningen. Årets store konferencebegivenhed løb af stablen i oktober i Amsterdam, hvor 65 europæiske forskere mødtes til belysning af det historiske forhold mellem herregården og byen – hvilket ikke mindst blev anskueliggjort af den tilknyttede studietur, der blandt andet illustrerede den hollandske bynære herregård.

Nordisk Slots- og Herregårdssymposium blev i 2019 arrangeret af Dansk Center for Herregårdsforskning, symposiet – der blev afholdt i Harsdorffsalen på Slotsholmen – oplevede overvældende interesse og blev hurtigt overtegnet. Foto: Dansk Center for Herregårdsforskning.

Der tænkes også på fremtiden i netværket, og idéerne og projekterne er mange. De næste års konferencer er således allerede programlagt, ligesom der også er lagt an til endnu en fælles publikation. Ligeledes indleverede et stort konsortium af universitets- og kulturarvsinstitutioner i seks europæiske lande i 2019 en omfattende EU-ansøgning, som Dansk Center for Herregårdsforskning i samarbejde med Aarhus Uni-

versitet var projektleder for, og som skitserede fælles forskning og ph.d.-uddannelse på tværs af landegrænser.

Dansk Center for Herregårdsforskning er sekretariat og partner for det danske netværk *Slots- og Herregårdsforum*, der i april 2019 var vært for et seminar på *Brobygaard*, Fyn, omkring emnet ”Lensafløsning og herregårdene i det 20. århundrede” i

Årets ENCOUNTER-konference fandt sted i Amsterdam. Konferencen havde fokus på forholdet mellem herregård og by. Undervejs var deltagerne på ekskursion til bynære herregårde. Her Zeist ved Utrecht. Foto: Heidi van Limburg.

anledning af 100-års-markeringen. Her samlede 25 danske herregårdsforskere og -professionelle omkring spændende oplæg og debat om lens afløsnings-tiden og konsekvenserne heraf.

Indsamling

En betydelig del af de genstande, som museet indsamlede i 2019, kom oprindeligt fra Gammel Estrup. Da herregården blev solgt i 1926 efter næsten 600

år i den samme families eje, blev en stor del af indboet solgt på auktioner. De mest værdifulde effekter kom på auktion på *Charlottenborg* i november 1926, mens meget andet blev solgt på auktion på Gammel Estrup. Derfor findes en del ting fra herregården stadig på Djursland, hvor mange af køberne kom fra og er blevet boende. Heldigvis tilbyder efterkommere af datidens købere ofte disse genstande til museet enten som køb eller gave. En sjælden gang imellem

bliver museet tilbudt en af de helt store skatte, som var med på auktionen på *Charlottenborg* i 1926. Det skete i foråret 2019, da et maleri ved navn *Ræv på lur* af kunstneren Carl Bøgh (1827-1893) kom på auktion hos Bruun Rasmussen. Ifølge prospektet var maleriet proveniens ”Lensgreve Scheel til herregården Gl. Estrup (1871)”. Nu var interessen vakt, og undersøgelser gik i gang. Som det første blev det gamle katalog fra *Charlottenborg*-auktionen i 1926 taget frem for at se, om maleriet skulle optræde der, og allerede det første nummer i kataloget var overraskende nok ”Ræv og skovmus” malet af Carl Bøgh. Maleriet har skiftet navn, men der var ingen tvivl om, at det var det samme maleri. Museets samling rummer flere malerier af Carl Bøgh, som var en hyppig gæst hos greveparret Jørgen (1827-1889) og Christiane Scheel (1830-1918) i 1880’erne. Her malede han en række af de dyre- og landskabsmalerier, der kendetegner ham som maler. Netop naturen omkring Gammel Estrup tiltrak Carl Bøgh, da han her mente at finde selve essensen af den nordiske natur. Heldigvis lykkedes det museet at få hammerslag på maleriet takket være støtte fra Lizzie og Ejler Ruges Kunstfond, som så ofte før har hjulpet museet med at erhverve genstande af stor betydning for samlingen. Sidenhen er det gennem studier af gamle interiørfotografier fra Gammel Estrup fra 1920’erne lykkedes at lokalisere maleriet til Grevens Rygetårn. Her har greven kunnet nyde det smukke maleri fra naturen omkring Gammel Estrup i ro og fred, mens han nød en cigar og måske et lille glas.

Fra de sidste generationer på Gammel Estrup kom også andre af årets indsamlede genstande. Fra en af slægtens efterkommere fik museet blandt an-

det endnu en bog, *Evangeliet forkyndt for nutiden* fra 1905, der ifølge indskriften havde tilhørt Sophie Scheel (1853-1929). Sophie Scheel var datter af ovenfor nævnte grevepar Scheel, og da hun aldrig blev gift, blev hun boende på Gammel Estrup sammen med sin mor og sin søster, indtil moren døde i 1918. Derefter overtog Sophies bror, Christen Scheel (1853-1926) herregården, og Sophie og søsteren flyttede derfra. Men inden da nåede hun at samle sig en pænt stor samling af romaner og religiøse skrifter. Bøgerne gik efter hendes død i arv til familiemedlemmer, som har været så venlige at donere en del af dem til museet. Fra samme giver kom også en samling servietter, der havde tilhørt den sidste greve på Gammel Estrup, Christen Scheel (1853-1926). Han overtog herregården fra sin mor i 1918 og flyttede i en alder af 65 år ind på slægtens gamle herresæde med sin anden hustru og nogle af sine i alt 11 børn. Livet på herregården havde indtil da været stille, da kun Christen Scheels mor, ”den gamle grevinde”, og hendes to ugifte døtre havde boet der sammen med tjenestefolkene. Men da greven flyttede ind med sin noget yngre kone og unge døtre, blev der liv og glade dage med masser af gæster og selskabelighed til trods for økonomisk trængte tider. Så der har været god brug for de fine damaskservietter ved grevens middagsselskaber. En af grevens døtre, Elisabeth, giftede sig i 1920 med grosserer Valdemar Uttental (1872-1951), der havde tjent en formue som klædehandler i København. Da den sidste greve døde, havde flere af familiens medlemmer nok håbet, at han ville sikre slægten den gamle herregård og dermed fortsætte den 600 år lange ubrudte linje. Det blev imidlertid ikke tilfældet, måske var det alligevel for stor en mundfuld. I stedet for købte han

I 2019 indgik en gæstebog fra savværket i Auning i museets samling. Flere personer fra familien Scheel har skrevet navn i gæstebogen. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

i 1928, to år efter den sidste greves død og familiens salg af herregården, Gammel Estrups hovedbygning, hvor han oprettede Gammel Estrup Jyllands Herregårdsmuseum til glæde for hele den danske befolkning. Til sig selv købte han herregården *Løvenholm*

i nærheden, hvor han bosatte sig. Valdemar Uttental er også manden bag historien om en meget fin porcelænskande, som museet modtog i efteråret. Kanden er fra slutningen af 1700-tallet og fremstillet i tidens karakteristiske Louis Seize-stil. Giveren havde ar-

vet kanden fra sin mor, som i sin tid havde fået den i gave fra Valdemar Uttental. Kanden kom oprindeligt fra Gammel Estrup og er formentlig fulgt med Uttental-parret, da Gammel Estrup blev solgt. Givers morfar var gode venner med Uttental, og ved en lejlighed, hvor morfaren og givers mor besøgte Uttental på *Løvenholm*, blev kanden overdraget til giver. Det kan have været i forbindelse med indvielsen af herregårdsmuseet i 1930, for med kanden fulgte et skønt lille fotografi, der er taget på *Løvenholm* dagen efter museets officielle indvielse den 10. august. På billedet ses blandt andre Uttental, hans hustru, Elisabeth, svigermoren, Emma Scheel, hofjægermester Adam Estrup til *Fjeld* på Djursland, hofjægermester, kammerherre Krieger sammen med givers morfar og mor i hyggeligt selskab omkring kaffebordet ude i det fri. Stemningen er tydeligvis god, og måske har gaven netop skullet være et dejligt minde om den dag.

Endnu et par genstande knyttede sig til de sidste generationer af familien Scheel på Gammel Estrup. I 1901 etablerede Jørgen Carl Scheel (1874-1944), der var søn af greven på Gammel Estrup, savværket i Auning. Her kunne man bearbejde det træ, som kom fra herregårdens store skov. Fra savværket har museet modtaget en gæstebog af rødt imiteret læder med gulddtryk, og på den første side står der "20. juni 1905 J. C. Scheel". Bogen er således fra fire år efter savværkets etablering. På de første sider af gæstebogen har flere af familiens medlemmer skrevet sig ind, herunder "den gamle grevinde" Christiane Scheel, der var Jørgen Scheels bedstemor. Sammen med gæstebogen indsamlede museet et fotografi fra Auning Savværk. Ifølge påskriften er billedet taget i 1903, og det viser en synligt tilfreds Jørgen Scheel, der sidder

på en af de store træstammer. Bag ham kan man se savværkets store bloksav. De to genstande er meget interessante for museet, idet de giver værdifulde nye oplysninger om herregårdens økonomiske grundlag. Herregårdene var ofte dem, der etablerede savværker og andre virksomheder, hvor de ansatte var lokal arbejdskraft. Så ud over de mange mennesker, som man beskæftigede på selve herregården, var der også en stor del ansat uden for herregården. Det gjorde herregårdene til en stor økonomisk dynamo i lokalområdet.

Fra familien Scheel kom også en gammel almanak fra 1640. Almanakkerne var en årlig udgivelse, der indeholdt en fortegnelse over årets tidsinddeling, kalender, kirkelige højtidere, astronomiske observationer, forudsigelser med videre. For eksempel brugte man almanakken til at forudsige, hvornår det var et særligt gunstigt tidspunkt til at indgå ægteskab, handle, høste eller andet. Almanakken kunne også bruges som en slags dagbog, som det var tilfældet for Eske Brok (1560-1625) til Gammel Estrup. Han indførte dagbogsnotater i sine almanakker, og da en række af disse almanakker er bevaret, er de en enestående kilde til livet for en af landets rigeste og mest indflydelsesrige herremænd i Renæssancen. Den nyindkomne almanaks tilknytning til slægten Scheel fremgår af titelbladet, som bærer stemplet "Grev Scheel". Bogen har således været en del af det meget omfangsrige grevelige bibliotek. Museet har en lang række værker med netop dette stempel, men på trods de mange bøger, der efterhånden fylder hylderne på Gammel Estrup, er der stadig mange værker fra familiens bibliotek ude omkring. Heldigvis dukker der med jævne mellemrum nogle af dem op enten på

auktioner, i antikvarier eller som her som en gave fra en privat giver. Den gamle almanak er desværre i temmelig dårlig bevaringstilstand, men museet arbejder på at skaffe penge til at konservere bogen.

I løbet af året indkom desuden en række genstande, der oprindeligt kom fra Gammel Estrup, og som er blevet på Djursland eller i Randers-området. Det drejede sig om et bord med et par stole samt et linnedskab. Det er ikke møbler, der har stået i herskabets stuer, men de knytter sig til de ansatte og husholdningen. Møblerne kan udmærket være solgt på en af de lokale auktioner på Gammel Estrup i 1926, hvor mange af de møbler og andre genstande, der ikke var kunstgenstande, blev solgt. Her kan de være blevet købt af lokale, der enten selv har beholdt dem eller har solgt dem videre til andre i området. Fra lokalområdet indkom også en meget fin lille porcelænskop med underkop i empirestil. Hvordan koppen er kommet fra Gammel Estrup til giveren, og hvorfor der kun er én, vides desværre ikke. Men nogle gange fik værdsatte tjenestefolk en lille ting fra herskabet, når de rejste. Det kunne sagtens være en personlig genstand, som tilhørte grevinden, som for eksempel et lille billede af hende i en fin ramme eller en anden lille ting, som hun gav videre til sin kammerjomfru eller en dygtig stuepige, når denne forlod herregården. Ofte er der blevet passet rigtig godt på disse genstande, og de er blevet nedarvet gennem generationer som en ganske særlig ting. Kaffe-koppen kan være sådan en genstand, fordi så mange på Djursland har tjent på Gammel Estrup, og mange af disse familier er blevet på egnen.

Derudover blev yderligere tre malerier føjet til museets samling i 2019. To af malerierne havde Gammel

Estrups hovedbygning som motiv. Det ene maleri, der blev købt på auktion, er malet af Niels Hansen (1880-1946), som af nogle er blevet betegnet som den "glemte fynbomaler". I modsætning til de tre andre fynbomalere, Peter Hansen (1868-1928), Fritz Syberg (1862-1939) og Johannes Larsen (1868-1961), er han ikke så kendt af sin eftertid, selvom han i sin egen tid var meget anerkendt og produktiv. Hansen har malet værket i 1928, og han skildrer Gammel Estrups hovedbygning set fra nordvest, så man kigger ind på vestfløjsfacaden med broen fra siden. Selve bygningen er malet uden de detaljer, som man ser på de ældre gengivelser af Gammel Estrups hovedbygning, som for de flestes vedkommende er en næsten fotografisk gengivelse af bygningen. På broen ses omridset af en person, der fisker, og i forgrunden er en lille folk mennesker på bredden af voldgraven iført 1700-talstøj. Naturen rundt om er malet i brede, farverige penselstrøg. Maleriet er malet i 1928 og er helt anderledes end nogen andre gengivelser af Gammel Estrup, der findes i museets samling. Det andet maleri af Gammel Estrups hovedbygning er malet fra østsiden og er en langt mere naturalistisk fremstilling af hovedbygningen end Niels Hansens. Billedet er malet i 1892 af en "Vang", som museets fagfolk desværre ikke har været i stand til at identificere. Kunstneren har stået øst for hovedbygningen, muligvis på den anden side af åen, og billedet viser blandt andet

Maleri af Gammel Estrup, der sammen med flere andre malerier i 2019 indgik i museets samling. Malet af "den glemte fynbomaler" Niels Hansen (1880-1946). Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

den kvist, der sad over porten mod gården, som blev nedtaget i begyndelsen af 1920'erne.

Det sidste maleri, der blev indsamlet i 2019, er et portræt af Jørgen greve Scheel (1718-1786). Det er malet, i forbindelse med at greven blev udnævnt til dannebrogssridder i 1749. På maleriet er han iført dannebrogssridderdragten, ligesom årstallet 1749 også er påført. Der er malet mange portrætter af Jørgen Scheel, og museet har heldigvis en god del af dem, og flere af de resterende er også kendt af museet. Men dette portræt var ukendt af museet. Efter videre undersøgelser har det imidlertid vist sig, at portrættet med stor sandsynlighed er en del af en serie af portrætter af riddere af Dannebrogordenen, som maleren Peder Als (1725-1775) fremstillede i 1700-tallet. Portræterne er meget ens udført, og man har gættet på, at Als måske har udført serien af egen drift, altså uden bestilling, for på den måde at komme i kontakt med de højere kredse. Det kan forklare, hvorfor museet ikke kender portrættet af Jørgen Scheel fra kildematerialet. At det i hvert fald lykkedes Peder Als at komme i kontakt med den magtfulde og rige Scheel-slægt, bekræftes af, at han knap 20 år senere, i 1768, fremstillede et pragtfuldt portræt af grevens svigerdatter Eleonore Agnes, født Raben (1743-1808). Portrættet tilhører i dag Statens Museum for Kunst.

Gammel Estrup er Danmarks Herregårdsmuseum, og indsamlingen fokuserer derfor på genstande med relation til alle landets herregårde. Et af museets fokusområder er i disse år herregårdenes husholdning og de mange ansatte på herregårdene. Fortidens herregårde var på mange måder små samfund med en række forskellige befolkningsgrupper med hver deres funktioner og hver deres positioner i det indbyggede

hierarki, som herregården også dannede ramme om. Herregårdenes historie rummer derfor også en vigtig historie om fortidens forhold til lighed og ulighed. I mange år koncentreredes indsamlingen om herskabet, hvorfor museets samling skal udbygges med herregårdens mange ansatte. Langt størstedelen af herregårdens mennesker var ansatte, og herskabet udgjorde kun en forsvindende lille del. Samtidig var herregårdene lokalområdets største arbejdspladser, og netop denne rolle er for mange af de mennesker, der i dag bor i herregårdenes lokalområder, den centrale, da det er deres forfædre, det handler om. Undersøgelser har nemlig vist, at netop på Djursland er man blevet boende i mange generationer. Blandt andet derfor er fokus i museets nyeste strategiplan, *Generalplan 3.0*, netop på de store husholdninger og arbejdspladser, som herregårdene var.

Inden for dette område indsamlede museet historien om Ulla Petersen, der i 1940-41 tjente som pige i huset på herregården *Wedelslund* i Midtjylland. Ulla Petersen kom fra egnen omkring *Wedelslund*, men i 1940 havde hun fået plads i København. Samme år blev Danmark imidlertid besat af Tyskland, og hendes far hentede hende resolut tilbage til hjemegnen, hvor hun fik plads på *Wedelslund*, som på det tidspunkt var ejet af familien Nielsen. Som dokumentation for Ulla Petersens historie har museet indsamlet en række fotografier fra hendes ansættelse på *Wedelslund*. Et par af fotografierne er billeder af selve herregården – hovedbygning og avlsbygninger. Men langt de fleste viser dagliglivet omkring hovedbygningen. Der er herskabs børn, der leger foran huset, en udflugt i hestevogn (den manglende benzin under krigen forhindrede nok godsejeren i at benytte bilen),

Ulla Petersen, der var ung pige i huset, og hendes herskab på herregården *Wedelslund*. De mange private fotos giver museet et sjældent indblik i dagliglivet på herregården. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Museets Generalplan 3.0 fokuserer blandt andet på herregårdens kulturmiljø. I sommeren 2019 åbnede et såkaldt vin- og ferskenhus i herregårdshaven på Gammel Estrup. Drivhuse var almindelige på herregårdene omkring år 1900. De forsynede husholdningen med frugt og grønt og fungerede samtidig som statussymbol – det var nemlig ikke enhver forundt at spise fersken om vinteren i det kolde Danmark. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

herskabsfamilien opstillet i fineste puds i forbindelse med det fjerde barns barnedåb, Ulla Petersen selv foran hoveddøren og meget mere. Ud over fotografierne har museet indsamlet den anbefaling, som Ulla

Petersen fik af herskabet, da hun rejste et år senere, i 1941. Ifølge den var hendes arbejdsopgaver blandt andet rengøring, madlavning, syltning og henkøbing samt borddækning og servering. Herskabet har

tilsyneladende været glade for Ulla, for de anbefalede hende gerne til den næste arbejdsgiver. Ullas historie med fotografier og anbefaling er en fin lille dokumentation af livet på en jysk herregård i sommeren 1940 og bestemt en gevinst for museets samling.

Med tilknytning til herregårdens husholdning indsamlede museet også en meget fin lerform, der er formet som en hummer. Formen har været brugt til gelé, som var en yndet ret i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. I sidste del af 1800-tallet var man rigtig glad for pynt og for at forme retterne som deres oprindelige råvarer. Bordets retter blev formet og dekoreret efter alle kunstens regler. Hummer var en eksklusiv spise, der var forbeholdt herskabet, og der er ingen tvivl om, at man gjorde noget særligt ud af en ret med hummer. På museet findes husjomfruen på Gammel Estrup, Ottilie Olesens, gamle opskriftssamling fra begyndelsen af 1900-tallet. Heri optræder flere hummerretter, en af dem er hummer i gelé. Det er ikke vanskeligt at forestille sig, at denne ret har taget sig flot ud, når den kom på bordet formet som en rigtig hummer!

Fra landets øvrige herregårde indsamlede museet tillige en række møbler fra begyndelsen af 1900-tallet samt tegningerne af en smedejernslåge til herregården *Steensgård* på Fyn. Tegningen af den imponerende låge er udført hos smedefirmaet Doberck & Søn i Lille Strandstræde i København, hvor giver stod i lære i 1950'erne. På tegningen af lågen optræder monogrammet JMH, som dækker over navnene på *Steensgårds* ejerpar på daværende tidspunkt, Michael Th. Hansen og hustru Jozzi Hansen. Tegningen fortæller historien om alle de håndværkere og mennesker, som herregårdene beskæftigede, og som var

med til at skabe enestående elementer til herregårdene, hvad enten det var til de store hovedbygninger eller til haverne og området omkring herregården. Tegningen fortæller også om den stolthed, som giveneren følte ved at være med i et så spændende projekt, som gjorde, at han beholdt og passede på tegningen i alle disse år.

Registrering

I de senere år har museerne, heriblandt Gammel Estrup, arbejdet målrettet på at overgå til det nye registreringssystem SARA, der afløser det tidligere system REGIN. SARA byder på mange nye muligheder, men som alle nye systemer skal det implementeres, og det kan til tider bringe udfordringer med sig. Blandt andet var systemet i en lang periode lukket ned for nye registreringer, idet alle data fra REGIN først skulle overføres til SARA. Det tog naturligvis sin tid, og det betød, at nyindsamlede genstande ikke kunne registreres i en periode. Efter at systemet åbnede for registrering, har museet imidlertid arbejdet målrettet på at indhente det efterslæb, der naturligvis opstod, og på at tilrette registreringsproceduren til det nye system i overensstemmelse med de krav, der stilles fra Slots- og Kulturstyrelsen. Museet er rigtig godt med i denne proces og har stort set indhentet det tabte, ligesom man i høj grad har taget de muligheder, som systemet byder på, til sig.

Bevaring og konservering

I 2019 tog museet hul på den næste tiårsplan, *Generalplan 3.0*, hvor indsatsen koncentrerer om de steder på herregården, der i særlig grad knyttede sig til herregårdens husholdning. Her spiller kældre og

lofter en særlig rolle, men også herregårdens uden-dørs kulturmiljø var vigtigt for husholdningen. Herregårdene var i vidt omfang selvforsynende, og en meget stor del af den frugt og grønt, som blev brugt i køkkenet, kom fra herregårdens egen køkkenhave og driveri. Ud over den enorme betydning, som haven havde for herregårdens husholdning, er den en helt uudværlig del af herregårdens helhed på lige fod med hovedbygningen og dens interiører og genstande. Haven skal derfor bevares og vedligeholdes i samme grad som bygningerne og resten af museets samling, og i det forgangne år valgte museet at lade haven være en vigtig del af museets bevaringsindsats i 2019.

Træerne

Helt centralt for herregårdens haver er træerne, som for en dels vedkommende har stået i haverne gennem århundreder. De er dermed en del af den lange kontinuitet, der kendetegner herregårdene og deres historie, og der skal passes ekstra godt på dem, så også næste generation kan få glæde af de gamle kæmper. Derfor gik museet sidste år i gang med et projekt, der dels skulle kortlægge og dokumentere havens træer, dels udforme en bevaringsplan for træerne. Helt centralt i planen var den gamle lindeallé, der løber langs vejen fra Isopbevaringshuset og Karpedamene langs den indre voldgrav, tværs over broen, der går ind til hovedbygningen, og ned langs voldgraven mod parterrehaven, hvor første del stopper. Efter orangerierne, der afslutter parterrehaven, fortsætter lindealléen ad hovedaksen med æblehaven mod øst og bosquethaven med dens rette og diagonale lindealléer mod vest. Mange af de knudebeskårne linde-

træer stammer formentlig fra starten af 1700-tallet, hvor haven blev omlagt, og de er således blandt de allerældste rester af 1700-talshaven. De gamle træer står i dag som skulpturer ned gennem alléerne og har en meget høj historisk og æstetisk værdi for hele herregårdens udtryk.

Flere af træerne havde imidlertid brug for hjælp, da de var tæt på sammenbrud – enten som følge af en meget tynd skal (flere af træerne er nærmest hule) eller på grund af råd i rodsystemet. Heldigvis var der hjælp at hente med en særlig metode, der straks blev sat i værk over for ti lindetræer. Metoden gik ud på at stabilisere træerne med en gevindstang af en relativt lav diameter. På den måde kunne man undgå skader på vækstlaget som følge af en stabilisering med for eksempel et spændebånd, der ville omsnære stammen og hæmme træets transportveje, der ligger lige under barken. En anden fordel var, at gevindstangen er meget lidt synlig, så indgrebet ikke skæmmet træet visuelt. Et par af træerne krævede stabilisering fra en pæl. Her blev træet støttet med en lille transportsurring. Træet har langt bedre af at blive støttet til en pæl, hvor forbindelsen etableres med en tynd wire og en gennemboret bolt med øje i træet – igen for at undgå afsnøring og dermed blokering af træets egen væsketransport. Metoden har indtil videre vist sig effektiv, og de stolte gamle træer står endnu og markerer linjerne i herregårdshaven. Men lindetræer som Gammel Estrups er ikke ligefrem en standardvare, og at bevare dem kræver særlige metoder og kompetencer fra dygtige specialister – nøjagtig som den fædede hovedbygning og de historiske genstande gør.

Museets bevaringsmæssige fokus på det udendørs kulturmiljø betød naturligvis ikke, at bygning og gen-

Lindetræerne i herregårdens allé er flere hundrede år gamle, og de har brug for pasning og vedligehold. I juni måned blev flere af træerne derfor forstærket og stabiliseret. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

Billedet af Jørgen greve Scheel (1718-1786) iført Dannebrogordenens ridderdragt var i en dårlig forfatning, og det blev derfor restaureret efter alle kunstens regler i 2019. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

stande blev ladet i stikken. Museet afsluttede forrige år en konservatorgennemgang af hele samlingen, der havde til formål at give et overblik over samlingens tilstand og prioritere bevaringsindsatsen. Museet

arbejder nu som hovedregel ud fra denne tilstandsrapport, men der bliver naturligvis taget hensyn til akutte situationer.

En af de genstande, som havde brug for akut hjælp, var den gule paradeseng fra 1700-tallet, der normalt er udstillet på anden sal i Von Thienens Kammer. Den imponerende paradeseng med en meget smukt udskåren himmel er betrukket med gult silkedamask og beklædt med et tykt foret forhæng også i gult silkedamask. Sengen er meget imponerende, og den fortæller historien om en tid, hvor elitens soveværelser ikke var private, men repræsentative modtagerum, hvor herskabet tog imod særligt udvalgte gæster sidende i paradesengen. Netop sengens repræsentative funktion gjorde, at den måtte være imponerende og udstråle herskabets magt og rigdom. Paradesengen er derfor en vigtig del af Gammel Estrups historie om en familie, der gennem generationer tilhørte landets absolutte elite. Imidlertid trængte det kostbare gule silkedamask efterhånden til en kærlig hånd. Såvel sengetæppet som forhænget var flosset, og der var desværre revet en flænge i forhænget. Samtidig trængte sengen til rengøring og frysning, så man kunne sikre sig, at ingen insekter skjulte sig i sengens fine gamle tekstiler. Heldigvis kunne de dygtige konservatorer på Museum Østjylland redde det smukke stof, og sengen blev frosset igennem, så den forhåbentlig kan holde sig smuk mange år endnu til glæde for museets kommende gæster.

Fra samme århundrede som den gule seng stammer også maleriet af Jørgen greve Scheel (1718-1786), som museet erhvervede i 2019. På maleriet er greven iført Dannebrogordenens ridderdragt, en orden, som han fik i 1749. Maleriet er med stor sandsynlighed

malet af Peder Als, som fremstillede en lang række malerier af modtagerne af Dannebrogordenen. Værket kommer oprindeligt fra Gammel Estrup, men har på et eller andet tidspunkt forladt huset, dog uden at man ved præcis hvornår. Det optræder ikke i nogen af de kendte auktionskataloger, men det kan jo udmærket være gået i arv til en søn eller en datter og dermed være blevet taget med fra Gammel Estrup, uden at det er registreret nogen steder. I hvert fald har maleriet "rejst" en del rundt, før det er kommet til den familie, der solgte det til museet. I foråret 2019 var museet så heldige at erhverve maleriet fra familien, som ikke har nogen umiddelbar tilknytning til Gammel Estrup. Men tidens tand havde naturligvis slidt på maleriet, og der var blandt andet en flænge i lærredet, buler, adskillige overmalinger, en kraftig gul fernis og et kraftigt lag overfladesnavs. Maleriet blev indleveret til malerikonservator Dorte Aggerholm, som har restaureret flere af museets værker gennem tiden. Efter fjernelse af sod, snavs og den guldne fernis kom maleriet igen til at fremstå klart og læseligt. Jørgen Scheels ansigt på maleriet træder nu fint frem med sin oprindeligt fint tonede lasur på kinderne og lyset på ordenerne, og dannebrogstragten folder fremstår meget smukt med bløde skygger.

På anden sal i hovedbygningen, i Billardsalen, hænger to store helporætter af det augustenborgske hertugpar Louise Augusta (1771-1843) og hertug Frederik Christian (1765-1814). Malerierne er malet af den schweizisk-tyske maler Anton Graff (1736-1813) og blev i begyndelsen af 1930'erne købt til Gammel Estrup med støtte fra Ny Carlsbergfondet. Selve malerierne er i god stand, men de fine, massivt ornamenterede rammer var meget skrøbelige, beskidte

og havde mange afslag. Derfor blev de store malerier i 2019 transporteret til Museum Østjylland i Randers for at blive restaureret. Det var dog ikke nogen helt nem sag at få løftet de to meter høje og godt en meter brede malerier ned ad den snoede trappe fra anden sal. Men takket være professionelle flyttefolk og museets erfarne museumsbetjente lykkedes det at få rammerne ned og sendt til Randers uden uheld. Her blev malerierne taget under kærlig behandling: De blev rengjort med vatpinde, revnerne blev sikret, der blev lavet silikoneafstøbninger og fremstillet gipskopier til de steder, hvor noget var slået af. Der blev også udfyldt afslag i kridtgrunden, genforyldt og retoucheret flere steder med guldbronzemaling og meget mere. Resultatet er blevet meget smukt, og de fantastiske, gipsdekorerede og foryldte rammer spiller igen fint op til Anton Graffs smukke malerier af det berømte hertugpar. De store malerier er nu på plads igen i Gammel Estrups Billardsal, hvor de i høj grad er med til at understrege rummets salskarakter.

FN's 17 verdensmål

Museet har gennem en årrække arbejdet målrettet med især to af FN's 17 verdensmål; det vil sige #4 Kvalitetsuddannelse og #10 Lighed og Ulighed. Disse mål er indarbejdet i museets strategiplan, *Generalplan 3.0* (2019-29), og i det daglige arbejde i museets skoletjeneste og formidlingsafdeling. Herregårdens historie rummer en vigtig historie om fortidens forhold til lighed og ulighed. Langt størstedelen af herregårdens mennesker var ansatte, og herskabet udgjorde kun en lille del – herregårdene var jo lokalområdernes største arbejdspladser, hvor der var mange tjenestefolk i hovedbygningen og mindst lige

så mange arbejdere på avlsgården og i skovene. De fleste forbinder arbejdere med byerne, og færre er klar over, at der var mindst lige så mange jordløse arbejdere på landet. Tidligere tiders lighed og ulighed på herregårdene perspektiveres i museets daglige arbejde – dels løbende i den generelle formidling, dels gennem formidlingsafdelingens arbejde med børn og unge. De øvrige verdensmål inkorporeres i større eller mindre grad i museets øvrige arbejde, men ovennævnte to mål er fremhævet, fordi der gøres en ekstraordinær indsats med at efterleve og udvikle især disse to områder. Endvidere arbejder museet på at finde klimavenlige og bæredygtige løsninger i hele huset – for eksempel i forhold til anvendelse af service til udskænkning af kaffe og kage i Herregårds-køkkenet, valg af poser og indpakning i butikken, forbrug af kontorartikler i administrationen med videre.

Den sociale bundlinje

Gammel Estrup bidrog også i 2019 til den sociale bundlinje. Der blev – i lighed med landets øvrige statsanerkendte museer – således givet gratis adgang til børn og unge op til 18 år, ligesom der løbende blev udarbejdet nyt undervisningsmateriale med afsæt i at inkludere alle børn og unge. Alle borgere i Norddjurs Kommune havde i årets løb fri adgang til museets udearealer både inden for og uden for normal åbningstid – undtaget har kun været enkelte særarrangementer, hvortil der var særskilt entré for alle gæster. Desuden fungerede museet også i 2019 som hele landets kulturarvshukommelse, når det gælder historien om landets knap 730 herregårde, godser og hovedgårde. Gennem arbejdet med museets sam-

linger, forskningscenter, bibliotek og arkiv blev der skabt mere ny information til museets eksisterende videns- og inspirationsbank, som såvel gamle som nye generationer kan lære af. Via museets kontinuerlige forskning, indsamling, registrering, bevaring og formidling af herregårdenes kulturhistorie bidrog museet også i 2019 til den generelle uddannelse og dannelse af samfundet og skabte dermed værdi for borgerne. Hver krone, som museet tjente i årets løb gennem entré, omvisninger, butik, kaffesalg, arrangementer og udlejning, blev geninvesteret i museets arbejde og blev dermed givet tilbage til offentligheden.

Personale, netværk og bestyrelse

Museets aktiviteter og fine resultater i 2019 skyldes naturligvis først og fremmest staben af dedikerede og trofaste medarbejdere, som året igennem ydede en enestående indsats med at løfte de lovpligtige opgaver, som Gammel Estrup er pålagt ifølge Museumsloven. At det så samtidig er opgaver, som ikke føles som en tung pligt, men bliver løst netop takket være en fælles lidenskabelig interesse for stedet, historien og området, er en stor glæde for museets bestyrelse og ledelse. Til personalegruppens ros skal desuden lyde, at alle i huset besidder en sjælden evne til at arbejde sammen som hold og løse opgaverne med afsæt i hinandens kompetencer. Ud over medarbejderstaben yder museets netværk af knap 175 frivillige naturligvis også en enestående, uegennyttig og helt uundværlig indsats. Og det gælder, uanset om det er bemanding af køkkenet, lugning af ukrudt i urtehaven eller ved Skovarbejderhuset, syning af dragter og gardiner til udstillingen eller fremstilling af smuk

og gennemført juleudsmykning i hele huset op til jul med meget mere – hver og en af museets frivillige er højt skattet og løser et utal af opgaver, som hverdagen ellers ville umuliggøre at få løst.

Formidlingsafdelingen, der stod for et væld af udadrettede aktiviteter året igennem, havde helt naturligt også brug for mange hænder. Derfor var studerende, praktikanter og unge fra forskellige ungdomsuddannelser da også en del af det team, der stod for ferieaktiviteter, enkeltarrangementer og større satsninger, såsom julefejringen og 1700-talsfestivalen. De studerende kommer med gode input og frisk ny viden til museet, samtidig med at de selv får erfaringer med formidling i praksis og museumsarbejde generelt – og i 2019 havde museet den glæde, at historiestuderende Mathilde Baade Høberg valgte at skrive sit speciale i samarbejde med museet. Det betød, at hun både var tilknyttet museet på daglig basis i en længere periode og kom men ny og nyttig viden og indsigt i forbindelse med museets 1700-talsfestival i 2019. Mathilde var endvidere som færdiguddannet ansat på museet i en periode sidst på året. I efteråret var tre studerende fra Aarhus Universitet i praktik på museet. Det var Nanna Rubin Nemborg fra historiefaget, Josefine Ranch Bjerre fra kunsthistorie og Anna Emilie Ravn fra visuel kultur og billedkunst, og de tre var i praktik på museet mere eller mindre samtidig. Da der var god kemi – både mellem de tre studerende indbyrdes og mellem dem og museets personale – blev det en god og konstruktiv praktikperiode, hvor de nåede både at arbejde med ferieaktiviteter for børn og unge, Allehelgensaften, julen og flere andre forefaldende formidlingsaktiviteter. Museet er dem stor tak skyldig for deres engage-

Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum arbejder kontinuerligt og bæredygtigt med forskning og formidling, indsamling, registrering og bevaring af herregårdshistorien til glæde for offentligheden. Her ses herregården fra haven på en dejlig sommerdag. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

rede indsats i praktikperioderne og ønsker alt godt for dem alle tre med de fortsatte studier.

Herregårdens kulturmiljø og udearealer er et kapitel for sig. Som nævnt blev vin- og ferskenhuset indviet midt på sommeren, men selve hoveddelen og øvrige udearealer skal jo løbende passes og plejes for at fremstå smukke og velordnede, når de besøgende færdes på området. Derfor havde museet i 2019 også fokus på både almindeligt vedligehold samt restaurering og pleje af træer og vandmiljø. Førstnævnte opgave blev delvist varetaget af et socialpædagogisk tilbud i samarbejde med Norddjurs Kommune og det lokale jobcenter. Pasning af de mange planterige staudebede blev omsorgsfuldt varetaget af henholdsvis Bente Mortensen og Bodil Wickstrøm Meyer – sidstnævnte overtog jobbet midt på året, da Bente havde fået andre opgaver at varetage. Hække, træer og buske med mere blev passet af anlægsgartner Trine Fagerholt Petersen, mens en trofast og dedikeret gruppe af frivillige hver onsdag tog fat på at pleje, passe og udvikle museets urtehaver, der ligger over for det nye vin- og ferskenhus og sammen med

det danner et værdifuldt hele og et godt udendørs samlingspunkt i havens solside. Endelig varetager en gruppe af engagerede frivillige pasning af udearealerne omkring det lille skovarbejderhus, Mikkelsdal, i skovstykket Lunden lidt vest for Gammel Estrup.

Til det praktiske, håndværksmæssige arbejde bidrog Visti Svendsen året igennem med sine fagligt optimale og ofte utraditionelle løsningsforslag, hvilket var mere end kærkomment i et hus, hvor der oftest må tænkes abstrakt og kreativt, hvis man skal nå i mål med udstillinger, arrangementer, restaurering og vedligehold. Han er oprindeligt uddannet snedker, men da han er et multitalent håndværksmæssigt, går man aldrig forgæves til ham, hvis man har en faglig opgave, hvor løsningen umiddelbart forekommer umulig.

Samlet set var såvel ansatte og frivillige som studerende, praktikanter og øvrige midlertidigt ansatte dem, der gjorde, at de besøgende på stedet samt museets øvrige brugere kunne finde oplevelser, aktiviteter og undervisningsmateriale samt oplysninger om egen historie og identitet, der udvider horisonten for den enkelte og giver mening i hverdagen.

Fonde og sponsorer

Ud over en dedikeret medarbejderstab og en stor gruppe ihærdige frivillige er museet dybt afhængig af fonde og sponsorer, der år efter år ser med velvilje på museets arbejde. Ud over de etablerede fonde, som oplistes sidst i denne udgivelse, har museet gennem de senere år modtaget stadig større beløb fra privatpersoner, som ønsker at støtte museet. Det betyder både, at museet har en ekstra pose penge til for eksempel formidlingsaktiviteter, og at museet

Godt 50 glade frivillige var til netværksmøde på Gammel Estrup i foråret 2019. De frivillige er en uvurderlig ressource for museet, som har få ansatte, men et højt ambitionsniveau. De frivillige hjælper med alt fra at passe køkkenet og have, sy dragter og lave blomsterdekorationer til at levnedegøre historien ved en række arrangementer, gå brandvagt og lave omvisninger. Foto: Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum.

H.K.H. Prins Joachim var i april 2019 forbi Gammel Estrup for at filme et afsnit til tv-serien Prins Joachim fortæller... Afsnittet fra Gammel Estrup handler om skole og undervisning og er blandt andet filmet i Grevens Arbejdsværelse fra begyndelsen af 1800-tallet. Dengang var det kun få forundt at uddanne sig. Adelen blev undervist hjemme, og på et gods som Gammel Estrup var der naturligvis et bibliotek med mange bøger til rådighed. Prins Joachim står bag tv-serien, som er produceret af Nordisk Film og blev vist på DRK i efteråret 2019. Foto: Anna von Lowzow.

kan forblive på SKATs liste over godkendte almen-nyttige institutioner, så til dem skal lyde en ekstra stor tak.

Til slut

I årets løb fik museet mulighed for at prøve kræfter med nye medier, idet undervisningsprojektet *Jagten på Fortiden* blev igangsat med produktion af små undervisningsfilm til henholdsvis folkeskolens 10-13-årige og gymnasieskolens historie- og danskundervisning. Filmmedit viste sig hurtigt at være et spændende, men tidskrævende og udfordrende medie – især når man ikke har prøvet det før! Det var museets formidlingsafdeling, der i tæt samarbejde med Film og TV Compagniet krydsede klinger, og hen mod årets slutning så det hårde slid ud til at have båret frugt, og museet glæder sig til at dele filmene med såvel børn og unge som undervisere og befolkning i hele Danmark. Det er Nordea-fonden, Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond og Norddjurs Kommune, som har ydet værdifuld og uundværlig økonomisk støtte til projektets gennemførelse.

I det nye år glæder museet sig til at fejre to centrale fødselsdage – henholdsvis museets 90-årsdag og Hendes Majestæt Dronning Margrethe den 2.s 80-års-fødselsdag. Museets runde dag afholdes på dagen, onsdag den 29. januar, hvor museet glæder sig til at give den danske befolkning en folkegave i form af websitet www.historiefortaelleren.com, som giver alle i hele landet en indgang til den samlede danmarks- og herregårdshistorie via herregården Gammel Estrup. Kulturhistorien bliver levende, nærværende og forståelig i det gode eksempel og i detaljerne

– og via eksemplerne tilsammen tegnes det store billede, som kan fortælle noget om og definere det samfund, vi har i dag. Dronningens fødselsdag skal fejres med særudstillingen *Til bal på Slottet*, hvor fokus er på den tætte forbindelse, der gennem tiden har været mellem adelen og kongehuset. Til at illustrere den nutidige vinkel har museet fra den danske adel indlånt dragter, som har været båret ved forskellige begivenheder i kongehuset gennem de senere år. Udstillingen forventes at åbne sommeren 2020.¹

Noter:

- ¹ Årsberetningen blev skrevet i foråret 2020, før Covid-19-epidemien ramte Danmark og resten af verden. En del af de initiativer og planer, som museet havde for 2020, er derfor blevet udskudt.

Tak til:

A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene formaal

Arne V. Schleschs Fond

Augustinus Fonden

C.A.C. Fonden

Den Folkekirkelige Udviklingsfond

Den Ingwersenske Fond

Djurslands Bank A/S

Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond

Elro Fonden

Fabrikant Albert Nielsens og Hustru Anna Nielsens Fond

Foreningen PlanDanmark

Friluftsrådet

Godfred Birkedal Hartmanns Fond

Grosserer, konsul N.C. Nielsens Fond

Henny og Johan Richters Fond

HUJ A/S

Inge og Asker Larsens Fond til Støtte af Almennyttige Formål

Intrfaces Udviklingspulje

Jyllands-Posten

Jyllands-Postens Fond

Lemvig-Müller Fonden

Letterstedtska föreningen

Lillian og Dan Finks Fond

Lions Club Gl. Estrup

Lizzie og Ejler Ruges Kunstfond

Løvenholm Fonden

Margrethe og Johs. F. la Cours Fond

Meyco A/S

Norddjurs Kommune

Nordea-fonden

Nørgaard Teknik A/S

Region Midtjylland

Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond

Slots- og Kulturstyrelsen

Spar Nord Fonden

Styrelsen for Forskning og Uddannelse

University of York

Vetenskapsrådet

Aage og Johanne Louis-Hansens Fond

Aarhus Universitets Forskningsfond

Aarhus Kommune

*Også en særlig tak til alle de privatpersoner, virksomheder og samarbejdspartnere,
som har støttet museet økonomisk.*